

Складносурядне речення, його будова, засоби зв'язку в ньому

9 клас

Віта Барановська,

вчитель української мови та літератури СЗШ №28
м. Житомир

Мета: дати поняття про складносурядне речення, пояснити, якими сполучниками пов'язуються його частини; розвивати вміння розпізнавати складносурядні речення, визначати в них граматичні основи, засоби зв'язку; виховувати любов та повагу до українських звичаїв і обрядів, прагнення глибше пізнати історичне минуле України.

Обладнання: таблиці, роздатковий матеріал, ілюстрації, ТЗН (магнітофон)

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

Хід уроку

I. Організаційна частина

II. Актуалізація опорних знань

1. Слово вчителя.

*Облітають квіти, обриває вітер
Пелюстки печальні в синій тишині.
По садах пустинних їде гордовито
Осінь жовтокоса на баскім коні.*

Ця рудоволоса красуня завжди була дуже шанованою в народі, адже разом із нею в оселю селянина приходив довгоочікуваний, здобутий важкою літньою працею достаток. Вона начебто підбивала підсумок річної праці господаря і на полі, і на городі, і в господарстві.

І до нас прийшла осінь не з порожніми руками, принесла свої щедрі дари.

(Роздаю учням символічні яблука трьох кольорів (жовтого, червоного, зеленого). Кожна група має свій колір.)

2. Психологічна настанова учнів щодо вивчення теми.

(Учні пишуть на "яблуках" свої сподівання, очікування від уроку. На дошку прикріплюю перші фрази відповідей учнів.)

— Що ви очікуєте від уроку?

Я очікую.....

Я сподіваюсь.....

Я впевнений (на), що.....

Я хочу дізнатись.....

Я переконаний (на).....

— Складемо яблука в кошик. До них ми повернемося в кінці уроку.

(Намальований на папері кошик прикріплений на дошці. Яблука мають клейкий корінець, за допомогою якого "кладаємо" їх в кошик.)

III. Оголошення теми і мети уроку

1. Слово вчителя. Тема сьогоднішнього уроку — "Складносурядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому". Зверніть увагу на ключові слова, якими ми будемо послуговуватися на уроці.

На дошці на аркуші паперу написані слова:

речення

складне речення

сполучник

складносурядне речення

рівноправні частини

схема

— Прочитавши ключові слова, спробуємо разом визначити мету уроку.

(На аркуші паперу написана мета уроку з першими словами відповідей учнів.)

Мета уроку:

пригадати...

удосконалити...

навчитись...

засвоїти...

(Розвивальну мету оголошую сама.)

— А також розвивати вміння розпізнавати складносурядні речення, визначати в них граматичні основи та види сполучників, якими поєднані частини складносурядного речення.

2. Вправа "Асоціація".

(На дошці на аркуші паперу намальований трикутник, кожен кут якого має надпис, а в центрі знак запитання.)

— Яка асоціація у вас виникає з цими поняттями? (Свято Покрови Пресвятої Богородиці).

— Так, справді. Адже осінь не просто мчить над українською землею на своїх золотих конях, а й "везе" із собою прекрасні народні свята.

(Прикріплюю на дошку аркуш паперу, на якому написані найвизначніші свята осені.)

— Сьогодні ми детальніше поговоримо про свято Покрови.

Отже, на уроці ми ще й заглянемо до старовинної скриньки наших звичаїв та обрядів, які ми маємо цінувати, поважати і пам'ятати.

Епіграфом до уроку будуть слова:

Величаємо Тебе, Пресвятая Діво,

і шануємо покрову Твою святу...

Народна пісня

— Схематично наш урок буде мати ось такий вигляд:

(На дошці прикріплені малюнки, які умовно позначають кожен вид роботи на уроці. Після виконання певного завдання почергово знімаю малюнок.)

— У кожного на парті лежить інформаційний пакет, яким ми будемо користуватися на уроці. А також дзвінок-сигнал, який буде сповіщати про закінчення роботи в групах.

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

— Що ж це за свято — Покрови? Дізнаємось, коли прочитаємо текст.

2. Робота з текстом (читає учень.)

Це свято встановлене на честь Божої Матері.

За легендою, у цей день військо давніх русів намагалось захопити центр православ'я — Константинополь. Його мешканці у молитві звернулись до Богородиці з проханням про порятунок, і Божа Матір з'явилась перед людьми та вкрила їх своєю покровою. Після цього вороги вже не могли побачити людей.

Біла хустка-покрова стала своєрідним оберегом.

Відзначають свято Покрови завжди 14 жовтня.

— Визначте тему тексту, основну думку.

— Доберіть влучний заголовок.

3. Спостереження над вимовним матеріалом.

(Один учень на дошці записує речення, визначає граматичні основи та вид речення за будовою.)

За легендою, у цей день військо давніх русів намагалось захопити центр православ'я — Константинополь.

Його мешканці у молитві звернулись до Богородиці з проханням про порятунок, і Божа Матір з'явилась перед людьми та вкрила їх своєю покровою.

— Чим поєдналися два простих речення у складному? (Сполучником і).

4. Робота з ключовими словами уроку.

— Що таке речення?

— Яке речення називається простим?

— Яка різниця між простим і складним реченням?

— Що таке сполучник?

— Назвіть сурядні сполучники. На які види вони поділяються?

— Що ж таке складносурядне речення?

5. Робота з підручником.

Розгорніть підручник на с. 69 (О. Глазова) і прочитайте визначення складносурядного речення.

6. Робота з опорною таблицею.

7. Кодування.

(Проводжу інструктаж щодо проведення. На дошці на аркуші паперу написані умовні позначення речень.)

1 — єднальні сполучники

2 — протиставні сполучники

3 — розділові сполучники

1. Місяць жовтень щедрий на розваги, і після Покрови люди починали грати весілля.

2. Жінки вважали свято Покрови своїм, а особливо його чекали заручені дівчата.

3. На весіллі то музики грали, то дружки виспівували.

4. Від Покрови дівчина вивішувала під стріхою пучки перцю чи калини, а мати відчиняла навстіж ворота.

5. Хлопці мали змогу бачити незаміжно дівчину, а вона сподівалася на сватів.

6. Чи то сонечко ясне сходить, чи то молода з дружечками із світлиці виходить.

— Обміняйтеся зошитами і перевірте виконання роботи.

(Перевіряємо, робимо висновки.)

Правильний код: 1, 2, 3, 2, 2, 3, 1.

8. Робота в групах.

(Кожна група отримує завдання. Проводжу інструктаж.)

— Після 14 жовтня не лише розпочинались масові весілля, але й була ще одна традиція серед молоді. Яка саме, дізнаєтесь, попрацювавши в групах.

I група

Асиндетон (з грецької мови — без сполучників)

— Вставте на місці пропуску сполучник сурядності, щоб утворилось складносурядне речення.

— Накресліть до кожного речення схеми.

1. Від Покрови традиційно розпочинались веселі вечорниці, ... довгими осінніми та зимовими вечорами молодь збиралась в одній хаті.

2. Для проведення вечорниць дівчата шукали простору хату самотньої жінки, ... хлопці йшли до неї просити дозволу "справляти вечорниці".

(Після виконання учні зачитують речення, демонструють накреслені схеми.)

II група

Вибірково-пошукова робота

— Випишіть із тексту складносурядні речення.

— Накресліть до кожного із них схему.

Після взаємної згоди господиню обраної хати молодь називала вже "вечерничина мати".

До цієї хати хлопці та дівчата зносили свічки для освітлення, харчі для вечері, а господиня вечорниць готувала для молоді різні наїдки.

На вечорниці сходились не байдикувати, а молодь вчилася спілкуватися між собою і дружно працювати.

(Після виконання учні зачитують речення, демонструють накреслені схеми.)

III група

Міні-театр

(Учні готують інсценівку "Перші вечорниці".)

Оксана. Ой, дівчата, а я на вечорниці іду вперше. А що ми там будемо робити?

Уляна. Веселитись, розважатись!

Тетяна. А ще шити, прости, вишивати.

Катря. А там ближче до Великодня і писанки писати.

Уляна. Петре, ходімо з нами на вечорниці!

Тетяна. Дівчатам потрібна твоя допомога: прядки та гребені налагодити.

Петро. Я ще вмю плести рукавиці, лагодити упряж...

Гриць. А мене візьмете? Я вмю різьбити дерев'яні вироби, плести кошики...

Катря. Ви майстри на всі руки! Нам такі хлопці у господарстві згодяться.

9. Творче моделювання.

— У народному календарі свято Покрови мало теж неабияке значення. Упродовж усього дня люди спостерігали за погодою, робили прогнози на майбутнє. Отже, свято Покрови породило чимало прикмет і прислів'їв. З окремими з них ви познайомитесь.

— Завдання: складіть пазли, на яких написані прислів'я.

— Запишіть їх, визначте вид складносурядного речення і накресліть схеми.

— Поясніть, як ви розумієте ці прислів'я.

— Після закінчення роботи подайте сигнал дзвіночком.

(Вмикаю магнітофонний запис ліричної мелодії.)

— Якщо ви правильно складете пазли, то зможете познайомитись з картинами відомих художників.

I група

1. Прийшла Покрова, і всохла діброва.

2. Чоловік відпочивав до Покрови, а жінка змушена продати усі корови.

II група

1. На Покрову вітер віє, і весна буде вітряна.

2. Чоловік сіє по Покрові, а жінка не має дати що корові.

III група

1. До Покрови давали молоко корови, а після Покрови пішло молоко в роги корові.

2. На Покрову до обіду осінь, а по обіді приходиться зима.

9. Лінгвоживопис.

— Ви склали пазли із картинами художників.

I група

Картина "Весілля" Тетяни Яблонської, народної художниці України. Автор відомих живописних полотен "Хліб", "Весна", "Льон", "Ранок" та ін.

(Демонструю картину на дошці.)

— Художниця намалювала фарбами чудовий обряд весілля.

— Намалуйте словесними пензликами "Весілля" та пов'яжіть його зі святом Покрови, звертаючись до народознавчого словника.

Народознавчий словник

Весілля

Жовтень — це місяць початку масових весіль; Покрова покриває землю снігом, воду — кригою, а дівчат — шлюбним вінком; танці, обрядові дії та ігри; сучасне весілля.

II група

Картина "Осінь" Федора Безверхнева, російського художника, який народився в 1926 році. Зараз йому 84 роки. Після війни доля закинула його в Закарпаття, а в Ужгороді він зустрів свою майбутню дружину. Має звання "Заслужений майстер народної творчості України".

— Свято Покрови ми святкуємо восени. Опишіть цю прекрасну пору словами-пензликами так, як це зробив художник фарбами, користуючись народознавчим словником.

(Демонструю картину на дошці.)

Народознавчий словник

Осінь

Заквітчана листям; вплелися золотисті стрічки; різнобарвні вогні; червоніють китиці ягід; коричневі жолуді; тонконогі опеньки; золотить дерева.

III група

— Що зображено у вас на картині?

— Пригадайте історію України. Яке відношення мають запорізькі козаки до свята Покрови?

— Напишіть про це у своєму творі, користуючись народознавчим словником.

(Демонструю картину на дошці, вмикаю магнітофонний запис ліричної пісні.)

Народознавчий словник

Козацтво

Покрову шанували запорізькі козаки; була заступницею в далеких походах; на Січі була Покровська церква; зображення було на хрестах, після зруйнування Січі захопили за Дунай образ Пресвятої Покрови.

(Перевіряю написані твори, оцінюю, роблю висновки.)

V. Підсумок уроку

Лінгвістична гра "Соняшник".

Девіз: "Знаємо, як насіння лузаємо"

(На дошці прикріплений соняшник, насінини позначені літерами, під кожною літерою приховане запитання. Після відповіді учня насінину з буквою приклеюємо на дошку.)

(В результаті виходить слово "Чудово".)

Ч Яке речення називається складносурядним?

У Якими сполучниками поєднані частини складносурядного речення?

Д Назвіть протиставні сполучники.

О Назвіть єднальні сполучники.

В Визначте вид складносурядного речення.

(У жовтні тільки руки зябнуть, а в листопаді й ноги дубіють.)

О Коли святкують свято Покрови? Чому воно так називається?

— Саме так я оцінюю вашу роботу на уроці.

— Чи виправдалися ваші сподівання?

(Зачитую декілька відповідей учнів (яблука із кошика), підбиваю підсумки, оцінюю роботу дев'ятикласників.)

VI. Домашнє завдання

1. Дібрати по 2 приклади на кожен вид складносурядного речення.

2. Виписати 5 прикмет осені, пов'язаних із відльотом птахів до теплих країв.

3. Написати твір-мініатюру "Величаємо і шануємо свято Покрови...".

(Закінчую урок молитвою).

Свята Заступнице! Пречиста Діво!

Ти оповий нас Покровом білим,

І під опіку візьми Україну,

Не дай їй впасти знов на коліна.

Народ наш просить захисту в Тебе,

Бо Ти — Цариця Землі і Неба,

Прийми нас ще раз під свій Покров,

Вкотре благаєм Тебе ми знов.

Ти захисти нам Матір-Україну,

Не дай зробити з неї руїну,

З колін підвестись нам поможи,

Україну вільну нам збережи!